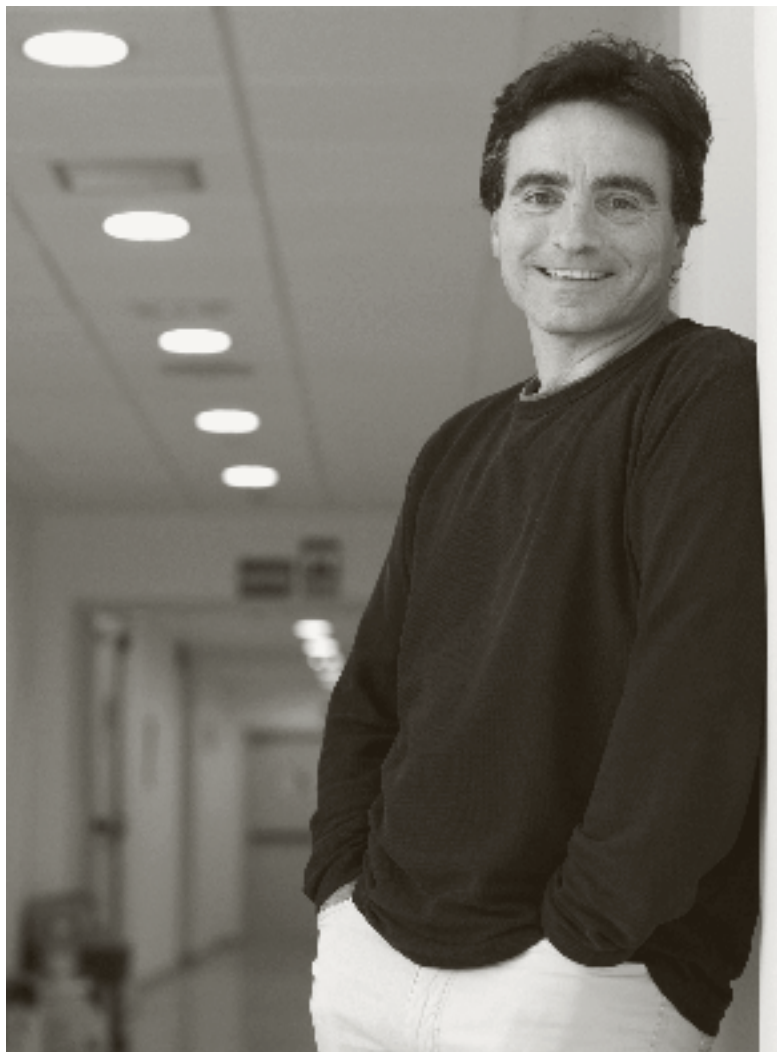




Monja Xavier Castellsagué, any 2016. Foto: Amics de la Bicicleta
«Medalles de la Ciutat 2018» Associació de Veïns Can Roques, Associació de Veïns Congost, La Cralla, Josep Bover i Blanch [...]»
Medalles de la Ciutat i Ajuntament de Granollers / Ajuntament de Granollers

Xavier Castellsagué i Piqué

| 77



El doctor Xavier Castellsagué

Medalla de la Ciutat al senyor **Xavier Castellsagué i Piqué**, a títol pòstum
Granollers, 1959-Bruguera, 2016
Metge epidemiòleg

Es distingeix Xavier Castellsagué i Piqué, a títol pòstum, per la seva destacada contribució a l'oncologia i la salut pública, per haver vinculat el Virus del Papil·loma Humà (VPH) amb el càncer de coll de matriu i formar part dels primers equips internacionals que investigaven les vacunes contra aquest virus i haver-ne demostrat la seva eficàcia, fet que va suposar la creació de la primera vacuna que ha servit per prevenir un càncer major.

Es reconeix també el compromís social per conèixer de primera mà malalties produïdes en països en situació precària o participar com a voluntari a poblacions de refugiats a Bòsnia. A més, també, per haver liderat durant anys un projecte de formació a distància en epidemiologia i prevenció del càncer, per donar resposta a necessitats de formació en països amb pocs recursos universitaris. Igualment es reconeix la publicació de nombrosos treballs científics en diverses revistes especialitzades d'arreu del món.



La família Castellsagué-Piqué, any 1962. Foto: Arxiu família

“En Xavi va tenir una vida intrèpidament intensa, i intensa va ser també la relació que va mantenir amb les seves tres grans passions: la família, la medicina i l'esport”. Carme Bonada, vídua del doctor Xavier Castellsagué i Piqué (Granollers, 1959 - Bruguera, 2016) presenta amb aquesta pinzellada els trets personals i professionals que guiaven el seu marit, mort sobtadament als 56 anys d'edat.

Àmpliament conegut a Granollers per la tasca que realitzava com a metge en el camp de la investigació, la seva mort va ser molt sentida. La seva extensa biografia, plena de vivències professionals i personals, va escriure les primeres pàgines a Granollers, on va néixer i vivien els seus pares, Joan Castellsagué i Trinitat Piqué. El matrimoni estava fortament arrelat a la ciutat a través de la seva vinculació amb diferents moviments associatius i culturals com l'escoltisme, la parròquia de Sant Esteve, els Pastorets de Granollers i l'Agrupació Excursionista.

En Xavier va ser el cinquè de set germans. Abans que ell van néixer en Jordi, en Miquel, en Joan i en Carles, i després, la Montserrat i l'Eduard. Com era propi en una família nombrosa tan àmplia, el jove Xavier va participar en algunes de les activitats socials i culturals a les quals es dedicaven els seus pares i germans. En aquest cas, es va decantar per formar part del Grup d'Escoltes de Granollers, on va arribar a ser cap. L'escoltisme, que tan intensament havien viscut els seus pares, li va servir per contactar per primera vegada amb la natura i la muntanya, que més tard es convertiria en una de les seves grans passions.

Bon estudiant, va fer els primers cursos a l'Escola Pia de la ciutat. Durant aquesta època, també va estudiar piano i guitarra a l'Escola Municipal de Música de Granollers, amb professors com el mestre Josep Maria Ruera. Decidit a fer medicina i després de cursar un any a l'Institut Antoni Cumella, va anar a la Universitat Autònoma de Barcelona, amb vinculació amb l'Hospital del Mar. Durant aquesta etapa i per costejar-se la universitat, va treballar d'auxiliar infermer a l'Hospital General de Granollers.

Finalitzada la carrera el 1983, va treballar al departament de Sanitat de la Generalitat amb el doctor Jordi Gol al Programa de Garantia Hospitalària (HCAP) i a l'Asepeyo de Mollet del Vallès. Més tard va aconseguir la Beca Fulbright de 'La Caixa' i va fer un màster a la Universitat de Yale, als Estats Units. Després es va treure el doctorat en Epidemiologia i Salut Pública. Els anys 1991 i 1992 va fer l'estada postdoctoral a l'Agència Internacional de Recerca sobre el Càncer (IARC), a Lió (França),



Xavier Castellsagué i Carme Bonada. Cim del Kilimanjaro (Àfrica), 1993

on es va especialitzar en la capacitat de les infeccions provocades pel Virus del Papil·loma Humà (VPH) d'induir tumors en humans.

Poc després, va entrar a treballar com a epidemiòleg i cap secundari de la Unitat d'Infeccions i Càncer (Programa de Recerca en Epidemiologia del Càncer) a l'Institut Català d'Oncologia (ICO) de l'Hospitalet de Llobregat.

A partir d'aquí, i durant els propers 25 anys, va treballar en temes relacionats amb el VPH i el càncer de coll de matriu. En aquest sentit, destaquen els seus darrers estudis per entendre els tumors de cap i coll en dones i homes causats pel mateix virus. A la seva tesi doctoral, "Esterilització de tubal, contracepció intrauterina i risc de càncer d'endometri", va examinar l'associació entre la lligadura de trompes i l'ús del DIU en el risc de desenvolupar càncer d'endometri.

Per entendre la dimensió exacta del treball del doctor Castellsagué, res millor que referenciar alguns dels escrits que sobre el seu company va escriure després de la seva mort l'epidemiòleg Xavier Bosch, amb qui va compartir molts projectes d'estudi i investigació.

El doctor Bosch va escriure sobre l'important paper que va jugar el doctor Castellsagué en projectes reconeguts internacionalment: "El 2008, el Nobel de Medicina va ser compartit entre tres científics que van generar avanços molt significatius en el coneixement del VPH i del VIH. La candidatura VPH estava formada pel tàndem Harald Zur Hausen i Nubia Muñoz com a representants reconeguts per la comunitat científica com a líders en la generació d'hipòtesis i en la utilització dels primers tests moleculars de detecció d'ADN viral en mostres citològiques (HZZ), i en l'organització dels grans estudis epidemiològics en temes de causalitat i estimació de riscos (NM). Doncs bé, les aportacions genuïnes del grup de la doctora Muñoz, al qual es va integrar Xavier Castellsagué, van incloure la construcció dels primers grans estudis epidemiològics que van confirmar la causalitat de l'associació, van quantificar la força de l'associació i van verificar la universalitat de l'associació".

L'equip de la IARC, liderat per la doctora Muñoz, també va ser pioner en estendre la investigació a l'espectre internacional, avaluant la qualitat d'aquesta associació etiològica en la seva fase inicial, en un estudi en 30 països, notablement en països del tercer món. Globalment, l'equip en què participava el doctor Castellsagué va analitzar d'entre 40.000 i 50.000 individus en estudis propis, fet que va generar literalment centenars de publicacions i desenes de milers de citacions.

Per al doctor Bosch, "Castellsagué va ser un puntal analític d'aquest material ingent. Figura com a primer autor a 35 publicacions, la major part de les quals revistes especialitzades de tot el món.



Equip de l'ICO (Institut Català d'Oncologia de Barcelona), any 2015. Foto: ICO

La doctora Muñoz és coautora amb el doctor Castellsagué a 44 publicacions. És difícil trobar un currículum científic d'aquest perfil en temes epidemiològics i amb un espectre d'activitats que abasten des de la metodologia acadèmica, les exploracions d'hipòtesis etiològiques i les implicacions pràctiques en prevenció i en clínica oncològica. En Xavi ha estat, doncs, un dels millors del nostre país".

D'ell es deia també que era un professional motivat sempre per la intervenció i la prevenció. En els seus anys postgraduats va treballar en l'àmbit de Metges sense Fronteres i altres ONG a l'Índia, Burkina Faso i Camerun. Més endavant, ja instal·lat a Barcelona, va assistir als camps de refugiats de la guerra dels Balcans i a altres llocs, on va col·laborar en diverses iniciatives solidàries ¹.

Les implicacions pràctiques i preventives de la investigació epidemiològica van ser sempre una de les seves grans prioritats. Contínuament va expressar interès a estar present en els primers estudis poblacionals de la vacuna VPH com a col·laborador en estudis internacionals (6 treballs que van incloure a 412 subjectes en edats d'entre 16-45 anys inclosos, 1.232 dosis de vacunes administrades incloent la nova vacuna nonavalent, i 2.832 visites de control a Barcelona) i com a actor de primera fila en la preparació del trial del NCI a Costa Rica. Xavier Castellsagué va participar en 14 publicacions internacionals de contingut original en assajos de vacunes VPH de les quals en dues com a líder i primer autor. Des de 2002, va organitzar i va dirigir el Centre Internacional d'Informació sobre VPH en col·laboració amb l'OMS i la IARC i va ser el líder d'un programa de formació a distància sobre metodologia de la investigació científica en oncologia amb 450 hores lectives i set edicions completades.

A Catalunya, va proposar i va aconseguir organitzar probablement l'únic estudi espanyol de fase IV de monitorització de l'impacte de la vacunació femenina en la circulació viral (prevalença de tipus virals vacunals) i en la reducció dels primers efectes clínics (berrugues genitals i lesions cervicals) de nenes vacunades.

Igualment, en col·laboració amb altres membres del Programa d'Epidemiologia de l'Institut Català d'Oncologia, va estar atent a la complexitat de coordinar els programes de vacunació amb els programes de cribratge i va ser un contribuent intel·lectual de privilegi per als estudis internacionals VPH FASTER iniciats des de l'ICO (estratègies combinades de vacunació i cribratge en dones d'edat intermèdia).

1 Bosch, Xavier. *In Memòriam. Xavier Castellsagué (1959-2016)*. Gaceta Sanitaria 2016.



Xavier Castellsagué i Carme Bonada a la cursa de muntanya Everest Trail Race, 2011

En línia amb el seu interès investigador, el doctor Castellsagué es va implicar des de l'inici en els estudis de l'associació entre el VPH i el càncer orofaríngi, particularment motivat per la resposta clínica diferencial al tractament i en les xifres de supervivència dels tumors induïts pel VPH en relació amb els induïts per altres causes, tabac i alcohol predominantment. Aquests projectes donaven el contingut més recent, destaquen els professionals que van treballar amb ell, a la seva activitat quotidiana en col·laboració amb equips d'oncòlegs, otorinolaringòlegs i radioterapeutes.

L'any 2007, el doctor Castellsagué es va referir en una entrevista al periòdic *El 9 Nou* amb motiu de la seva elecció com a candidat de Vallesà de l'any a les possibilitats que podria oferir una vacuna amb què treballaven per prevenir els càncer d'úter: "A l'Estat, el càncer de coll de matriu o cèrvix provoca dues morts al dia. En la franja d'edat dels 18 als 40 anys, es tracta del segon càncer amb més incidència, després del càncer de mama. En l'àmbit mundial, és el segon càncer amb més incidència. Aquestes dades reforcen la importància d'una investigació que ha conclòs amb la primera vacuna que pot prevenir un càncer". En les mateixes pàgines del periòdic, però cinc anys després, es queixava de la poca atenció que mereixia la investigació: "Cal que els que manen comprenguin que l'educació i la recerca són inversions de futur. Dona llocs de treball, dona patents i genera riquesa" ².

També va parlar del tema anys després –mai no rebutjava els mitjans de comunicació locals–, a *Granollers Informa*. Butlletí Municipal de l'Ajuntament: "Estem preparant com a avaluar el seu impacte, ja que la vacuna no només protegeix del càncer, sinó que també protegeix de totes aquestes lesions malignes que són realment les que carreguen el sistema sanitari i són una molèstia per a la dona. La vacuna protegeix contra tot això fins a un 80%" ³.

Al llarg de la seva vida professional va presentar resultats i comunicacions científiques en més de 400 conferències i simposis. Segons es pot llegir en els estudis i reflexions que va fer dins la seva especialitat, les seves contribucions més destacades inclouen la identificació dels efectes protectors de la circumcisió masculina en el risc de la infecció del penis i del càncer de coll uterí en les dones i la reducció del risc de càncer cervical relacionat amb l'ús del DIU.

El doctor Castellsagué va impartir, a l'IARC i a d'altres centres, cursos de postgrau de diferents programes nacionals i internacionals. L'any 2015 era catedràtic d'un curs de formació virtual en

2 Mas, Josep. "El virus augmenta perquè la conducta sexual canvia". *El 9 Nou*. 7 de maig 2012.

3 Juncà, Imma. *Granollers Informa*. Butlletí Municipal de Granollers. Juliol-agost de 2011.



Marató dels Sables (Marroc), any 2010.

metodologies de recerca sobre càncer incloses al projecte “e-Oncologia”, un ampli programa internacional d’*e-learning* dirigit per l’Institut Català d’Oncologia amb la col·laboració de diverses institucions docents.

Igualment, era editor del butlletí *HPV Today*, una publicació traduïda a cinc idiomes que tenia com a objectiu informar a la comunitat mèdica sobre els importants avenços en recerca sobre el VPH i el càncer.

Com a mostra de la seva intensa activitat professional destaca en el seu currículum la relació de més de 300 publicacions. Aquesta importantíssima tasca realitzada en el camp de la investigació pel doctor Castellsagué es va truncar el 12 de juny de 2016 quan, en paraules del qui va ser un dels seus millors companys, el doctor Xavier Bosch, “la cardiologia el va traïr una nit al Ripollès”.

Tancat, segurament amb massa brevetat, l'àmbit professional que tants reconeixements ha merescut, hi ha dues facetes més a les quals es va dedicar en Xavier amb passió: la família i l'esport. Casat amb Carme Bonada –la cerimònia es va celebrar al Montseny amb una nombrosa companyia de molts familiars i amics–, la parella va tenir quatre fills: l’Ona, que ara té 30 anys, l’Alba, de 28, la Paula, de 23 i en Pol, de 21.

Malgrat la seva comprimida agenda de treball –algunes vegades va arribar a participar en un mateix dia en reunions que tenien lloc en tres països diferents–, en Xavi va donar a la família “el millor que tenia, tant quan vam viure a Catalunya com quan van estar vivint als Estats Units, a França o a Costa Rica”, afirma la Carme.

Família esportista per excel·lència, en Xavi, com familiarment li deien, va escriure amb tots ells unes quantes pàgines en les muntanyes i cims més alts d’arreu de Catalunya i d’altres llocs del món. Localment participava habitualment, i sempre que podia, en la major part de les maratons i altres curses de fons que es feien a Catalunya, entre les quals la Mitja Marató Granollers-les Franqueses-la Garriga organitzada per l’Associació Esportiva La Mitja i la Mitja Marató del Congost.

El seu esperit aventurer li van permetre participar en importants curses de muntanya de llarga distància a tot el món. Malgrat tots els bells recorreguts realitzats, malgrat els paratges que va descobrir a les curses que va fer per Catalunya, per Costa Rica, pel Montblanc, pel Nepal i per tot el món, en Xavi continuava considerant el Tagamanent (Montseny) –els seus avantpassats més antics eren d’El Seguer, una gran masia al peu del turó– com l’escenari ideal dels seus entrenaments diaris abans d’anar a treballar. Els caps de setmana els aprofitava per gaudir del Pirineu.



Tiemboche (Nepal), any 2018

La llibreta on apuntava tots els cims conquerits deixa clara l'especial predilecció que també sentia per la Vall d'Àssua, al Pallars Sobirà. Després de la seva mort, la Carme i els seus fills van tornar a fer els camins que tantes vegades havien fet amb ell i van escampar les seves cendres al Tagamament, al Taga i al Nepal.

Entristits per la seva pèrdua i en senyal de reconeixement, la comunitat científica internacional el va recordar amb la celebració de diversos actes. El 2016 i amb motiu de la reunió europea de la seva especialitat celebrada a Salzburg, Àustria, els companys que havien treballat amb ell li van retre un homenatge de respecte i condol "com a un dels seus grans treballadors i com a company sincer i alegre en qui es podia confiar sempre".

La Asociación Española de Patología Cervical y Colposcopia li va retre un altre homenatge també el 2016 a Las Palmas de Gran Canaria en un acte en el qual van participar la doctora Silvia de Sanjosé i el doctor Xavier Bosch. El Dr. Xavier Castellsagué participava cada any amb aquests dos doctors i companys en aquest important congrés.

A Barcelona, el juny de 2017, l'ICO el va recordar dedicant-li la sala de la biblioteca del Programa de Recerca en Epidemiologia del Càncer (PREC). En un acte que va reunir familiars, membres de l'equip de direcció de l'ICO i companys i companyes del doctor, la directora general de l'ICO, Candela Calle, va descobrir una placa commemorativa i va remarcar "la implicació que en Xavier va tenir amb l'ICO durant els 24 anys que hi va treballar".

Posteriorment, amb la Sala Pau Viladiu plena d'assistents, es va celebrar la jornada d'homenatge que va comptar amb les paraules de benvinguda a càrrec del president de l'ICO, Josep M. Vilà. Hi van participar també com a ponents, diversos professionals que havien compartit treball i amistat amb en Xavier, com la professora emèrita de l'Institut Nacional del Càncer de Colòmbia, Nubia Muñoz; el cap de Secció del Grup de Prevenció i Implementació de la International Agency for Research on Cancer (IARC), Rolando Herrero, i el director científic i investigador de l'ISGLOBAL, Josep M. Antó.

L'acte va acabar amb un emotiu discurs per part del consultor sènior del Programa de Recerca en Epidemiologia del Càncer (PREC), el doctor Xavier Bosch, que va fer una glossa de l'homenatjat i va entregar a la família quatre volums amb tota l'obra científica publicada pel doctor Xavier Castellsagué i Piqué durant tota la seva trajectòria professional.